

ЦРКВЕНЕ СТУДИЈЕ

ЦЕНТАР ЗА ЦРКВЕНЕ СТУДИЈЕ
НИШ, 2019

*С благословом Његовог преосвештенства
Епископа нишког Господина Арсенија*

**Овај број Црквених студија посвећен је 800. годишњици аутокефалности
Српске православне цркве**

CHURCH STUDIES

Year XVI

Number 16/2

The Centre of Church Studies
University of Niš, Center for Byzantine-Slavic Studies
International Center for Orthodox Studies
Niš, 2019

Година XVI

Број 16/2

Центар за црквене студије
Универзитет у Нишу, Центар за византијско-словенске студије
Међународни центар за православне студије
Ниш, 2019

Издавачи

Центар за црквене студије, Ниш
Универзитет у Нишу, Центар за византијско-словенске студије
Међународни центар за православне студије, Ниш

Редакција:

академик Анатолиј Турилов (Москва), др Жан Клод Ларше (Стразбур),
академик Витомир Митевски (Скопље), др Иван Христов (Софија),
др Ростислав Станков (Софија), др Александар Наумов (Венеција),
др Бранислав Тодић (Београд), др Борис Брајовић (Никшић),
др Слађана Ристић Горгиев (Ниш),
др Владимир Цветковић (Ниш), др Симиша Мишић (Београд),
др Бранко Горгиев (Ниш), др Панос Софоулис (Атина),
др Изабела Лис Вјелгош (Познањ), др Дарко Крстић (Ниш),
др Владимир Алексић (Ниш), др Борис Стојковски (Нови Сад),
др Мажана Кучинска (Познањ), др Кристина Митић (Ниш), секретар,
др Ангелики Деликари (Солун), међународни секретар

Уредник

Др Драгиша Бојовић (Ниш)

Адресе

Центар за црквене студије
18000 Ниш, Обреновићева бр. 20
телефон: 063 847 84 99, e-mail: bodra@ptt.rs

Универзитет у Нишу, Центар за византијско-словенске студије
18000 Ниш, Универзитетски трг бр. 2
e-mail: dragisa.bojovic@filfak.ni.ac.rs

Међународни центар за православне студије
18000 Ниш, Обреновићева бр. 20

Графичко решење назива часописа
Светозар Пајић Дијак

Илустрација на корици
Застава у дечанском Чешворојеванђељу (последња чешвртина XIV века, бр. 6)

Штампа: ПУНТА, Ниш

Тираж: 300 примерака

Излази једном годишње

Електронско издање: www.crkvenestudije-churchstudies.org

САДРЖАЈ

I

Бранислав Тодић <i>Историзовање вере у Срба ради одбране црквене аутокефалије</i>	15
Branislav Todić <i>Historicizing the Orthodox faith in defence of Serbian Autocephaly</i>	28
Павел Дзиадул <i>Пентархија, шеста црквена столица и Св. Сава као први српски патријарх. Покушаји одређења места Пећке патријаршије према васељенском поретку</i>	29
Pavel Dziadul <i>Pentarchy, the Sixth Church Seat and St. Sava as the First Serbian Patriarch. Attempts at Determining the Place of the Peć Patriarchate in Relation to the Ecumenical Order</i>	43
Драгана Ј. Јањић <i>О првим епископским седиштима у време Св. Саве</i>	45
Dragana Janjić <i>About the First Episcopal Seatings in the Time of St. Sava</i>	56
Владимир Алексић, Марија Копривица <i>Територијални обим епископија Српске цркве на почетку XIII века</i>	57
Vladimir Aleksić, Marija Koprivica <i>Territorial Division of Serbian Church at the Beginning of XIII Century</i>	84
Синиша Мишић <i>Социјално порекло српских архиепископа (1912–1337)</i>	87
Siniša Mišić <i>The Social Origin of the Serbian Archbishops (1219-1337)</i>	95
Сања Глигић <i>Прописи о киновијском животу и кажњавању монаха</i>	97
Sanja Gligić <i>The Regulations on the Mutual (Koinobia) Life and Punishments of Monks</i>	113
Γεώργιος Νεκτάριος Λόης <i>Πολιτικές και εκκλησιαστικές σχέσεις της Σερβίας με το Βυζάντιο την περίοδο του Πρωτόστυππου (1196-1228) και του Ράντοσλαβ (1228-1233)</i>	115
Георгиос Нектариос Лонс <i>Политички и црквени односи Србије са Византијом у периоду Провенчаног (1196-1228) и Радослава (1228-1233)</i>	121

Снежана Божанић <i>Концепција средњовековног простора и живот човека: о властелинствима Жиче и Студенице у време Саве Немањића</i>	123
Snežana Božanić <i>The Concept of Medieval Space and Human Life: about Seigniories of Žiča and Studenica at the Time of Sava Nemanjić</i>	134
Александра Фостиков <i>Мраморници из Жиче – каменари или градитељи спомен обележја?</i>	135
Aleksandra Fostikov <i>Mramornici of the Saint Sava from Žiča: Stone Workers or Memorials Builders?</i>	143
Марија Копривица <i>Задужбине српских архиепископа средњег века</i>	145
Marija Koprivica <i>Endowments of Medieval Serbian Archbishops</i>	155
Марко Шуица <i>Један аспект односа Српске цркве и Моравске Србије на крају 14. века Преиспитивање „случаја“ војводе Обрада Драгосаљића</i>	157
Marko Šuica <i>One Aspect of Relations between Serbian Church and Lazarević Principality at the end of the 14th Century. Reviewing “The Case” of Duke Obrad Dragosaljić</i>	171
Радмило Б. Пекић <i>Православно свештенство Требиња у XIV и XV вијеку</i>	173
Radmilo Pečić <i>Orthodox Clergy in Trebinje in 14th and 15th century</i>	184
Бождар Зарковић <i>Допринос црквеног поседа урбанизацији средњовековне Србије</i>	185
Božidar Zarković <i>The Contribution of Church Estate to the Urbanization of Medieval Serbia</i>	201
Владета Петровић <i>Српски средњовековни град и манастир: приходи од трговине и рударства и црквена имовина у урбаним насељима (13 – 15. век)</i>	203
Vladeta Petrović <i>Serbian Medieval Town and Monastery: Monastic Trade and Mining Incomes and Church Properties in Urban Settlements (XIII – XV Centuries)</i>	211
Миломир Максимовић <i>Милешевски власи (XIII – XV век)</i>	213
Milimir Maksimović <i>Vlachs of the Mileševa Monastery (15th – 15th century)</i>	235

Изабела Лис-Вјелгош	
<i>Обновљена Пећка Патријаршија у служби српске традиције</i>	237
Izabela Lis-Wielgosz	
<i>The Renewed Patriarchy in Peć in the Service of Serbian Tradition</i>	248

II

Радивој Радић	
<i>Света Гора и Хиландар у старим српским записима из Војводине</i>	251
Radivoj Radić	
<i>Mount Athos and Hilandar in Old Serbian Inscriptions from Vojvodina</i>	256

Димитър Пеев	
<i>Разделянето на хиландарската частица от Светия крст от 1767 г. в светлината на нови документи</i>	257
Димитар Пеев	
<i>Раздѣлување хиландарске честице Часног крста 1767. године у светлу нових докумената</i>	264

Гордана Гарић Петровић	
<i>Мирско свеиштенство Београдске (Србијске) епархије од 1718. до 1739. године</i>	265
Gordana Garić Petrović	
<i>Parish Priests in the Belgrade (Serbia) Diocese from 1718 to 1739</i>	292

Сара Митић	
<i>Држава и Црква у Србији у време важења Устава из 1838. године</i>	293
Sara Mitić	
<i>State and Church in Serbia during the Validity Period of the 1838. Constitution</i>	303

Славиша Недељковић	
<i>Извештај свешетника Јована Поповића о стању у Призрену у јесен 1880. године</i>	305
Slaviša Nedeljković	
<i>Report of the Priest Jovan Popović about the Occasions in Prizren in the Autumn of 1880</i>	317

Владислав Пузовић	
<i>Образовање српског свеиштенства у Русији (XVIII – почетак XX века)</i>	319
Владислав Пузовић	
<i>Образование сербскогo духовенства в Русии (XVIII – начало XX века)</i>	342

Милутин Д. Живковић	
<i>Игуман манастира Милешева Нестор (Лазар) Тркуља (1899–1941)</i>	343
Milutin D. Živković	
<i>Prior of Mileševa Monastery Nestor (Lazar) Trkulja (1889–1941)</i>	358

Немања Д. Андријашевић	
<i>Професор др Ђоко Слијпчевић у Швајцарској 1948–1954</i>	359
Nemanja Andrijašević	
<i>Prof. Dr. Đoko Slijepčević in Switzerland 1948–1954</i>	378

Владимир Вучковић, Небојша Ранђеловић <i>Епископ нишки др Јован Илић у документима служби безбедности</i>	379
Vladimir Vučković, Nebojša Randelović <i>The Bishop of Niš Dr. Jovan Ilić in Intelligence Agency's Documents</i>	393
Атанасије Атанасиадис <i>Патријарх Павле (Стојчевић, 1914-2009). Патријарх измирења.</i>	395
Athanasiaadis Athanasios <i>The Patriarch of Serbia Paul (Stojčević, 1914-2009). The Patriarch of Piece.</i>	406
Велибор Цомић <i>Српска православна црква и тзв. спољашњи дијалог о Косову и Метохији од 2011. до 2018. године</i>	407
Velibor Džomić <i>The Serbian Orthodox Church and the So-Called External Dialogue about Kosovo and Metohija in the Period 2011-2018</i>	420
III	
Глигор М. Самарџић <i>О духовном утицају Рима на југ Горње Мезије (О култу Јупитера са Косова и Метохије)</i>	423
Gligor Samardžić <i>The Roman Spiritual Influence on the South of Gornja Mezija (The Jupiter Cult in Kosovo and Metohija)</i>	432
Валентина Цветковић-Ђорђевић <i>Развод брака у Римском и Јустинијановом праву</i>	433
Valentina Cvetković-Đorđević <i>Dissolution of Marriage According to the Roman Law and the Law of Justinian</i>	446
Ирена Љубомировић <i>Црквени сабори у првој половини IV века н. е. – решење или продубљивање раскола у хришћанској цркви</i>	447
Irena Ljubomirović <i>The ecclesiastical councils in the in the first half of the fourth century – solution or deeper schism in the Christian church</i>	461
Драган Николић <i>Правна материја у одговорима Папе Николе Бугарима 866. године</i>	463
Dragan Nikolić <i>Legal Issues in the Responses of Pope Nicholas I to the Bulgars of A.D. 866</i>	474
Катарина Митровић <i>Барска (архи)епископија у држави Бодинових наследника</i>	477
Katarina Mitrović <i>Archdiocese of Bar in the State of Bodin's Successors</i>	499

Анђела Ђ. Гавриловић <i>Cult rimског Пана Светог Силвестера првог у српским земљама од 1166. до 1459. године</i>	501
Анђела Ђ. Gavrilović <i>Cult of Saint Sylvester the First, the pope of Rome, in Serbian lands 1166–1459</i>	518

Ивица Чаировић <i>Chronica per extensum descripta ad annum 46-1280 u Chronica brevis ad annum 46-1342 дужда Андрије Дандола као историјски извор</i>	521
Ivica Čairović <i>Chronica per extensum descripta ad annum 46-1280 and Chronica brevis ad annum 46-1342 dodge Andrea Dandolo as Historical Sources</i>	544

Борис Стојковски <i>Слика римокатолика у делу Данила II</i>	545
Boris Stojkovski <i>The image of Roman Catholics in the work of Danilo II</i>	558

Андреја Катанчевић <i>Деликт римокатоличког прозелитизма у средњовековној Србији</i>	559
Andreja Katančević <i>The Delict of Roman Catholic Proselytism in Medieval Serbia</i>	567

IV

Татјана Суботин-Голубовић <i>Амфилохијеви фрагменти – сведочанство о богослужењу у српској цркви у XII веку</i>	571
Tatjana Subotin Golubović <i>Amfilohije's Fragments – Testimonies on Liturgical Service in the Serbian Church of the 12th Century</i>	584

Зоран Ранковић <i>О неким мало познатим литургијским и књижевним саставима у српскословенској рукописној традицији</i>	585
Zoran Ranković <i>On Some Little-known Liturgical and Literary Compositions in the Serbian Slavonic Manuscript Tradition</i>	591

Татјана Борисова <i>Антифони великой пятницы в древнесербской традиции</i>	593
Tatjana Borisova <i>Антифони Великог петка у старосрпској традицији</i>	608

Христина М. Тончева-Тодорова <i>Велика ангелска схима в Зографски требник от XIII век</i>	609
Hristina M. Tončeva-Todorova <i>Services for Conferring the Dignity of the Great Schema on a Monk in a Zograf Prayer-book from XIII C.</i>	618

Владимир Антић <i>Остаци парохијског типика у српском богослужбеном предању 13. и 14. века</i>	619
Vladimir Antić <i>Traces of the Parochial Rite in the Liturgical Life of the Serbian Church in the 13th-14th centuries</i>	633
Миланка Убипарип <i>Химнографски лик Светога Јевстатија I, архиепископа српског</i>	635
Milanka Ubiparip <i>The Hymnographic Character of the Jevstaty I, the Archbishop of the Serbs</i>	645
Јасмина Грковић-Мејџор <i>О језику акта Архиепископа Никодима за Карејску ћелију Светог Саве Јерусалимског</i>	647
Jasmina Grković-Mejđor <i>On the language of the Act of Archbishop Nikodim for the Kellion of St. Sava at Karies</i>	657
Галина А. Казимова <i>О возможном српском компоненте в связи с меной генитива и локатива мн.ч. существительных в славянском тексте гомилиј Василија Великог на псалмы и некоторых других святоотеческих текстах (ГИМ, Син-238, лл. 456-786), считающихся переводами Максима Грека</i>	659
Galina A. Kazimova <i>On Possible Serbian Origin of the Genitive pl for Locative pl Case Exchange and Vice Versa in Nouns in Slavic Homilies on Psalms by st Basil the Great and in some other Writings by The Church Fathers (GIM, Sin-238, pp.456-786) Attributed to Maksim Grek</i>	673
Владимир Вукашиновић, Зоран Ранковић <i>Нови српскословенски извори поретка крунисања цара</i>	675
Vladimir Vukašinović, Zoran Ranković <i>New Slavonic-Serbian Sources of the Order of Coronation of Kings</i>	684
Драгана Новаков <i>Богослужбени и српски народни језик у Поменику манастира Дечана (XVI век)</i>	685
Драгана Новаков <i>Литургический и сербский народный язык в Помянике Дечанского монастыря (XVI в.)</i>	693
Ружица Левушкина <i>Новојављени свети Наследници Светитеља Саве и химнографија о њима</i>	695
Ружица Левушкина <i>Новоявленные наследники Святител Саввы сербского и гимнография в их чест</i>	708

Жан-Клод Ларше „Молитве на језеру“ Светог Николаја Велимировића или обожени човек у хришћанству као антитеза Ничеовом нат човеку	709
Jean-Claude Larchet <i>Les « Prières sur le lac » de saint Nicolas Velimirović, ou L'homme déifié du christianisme comme antithèse du surhomme de Nietzsche</i>	716
Ксенија Кончаревић <i>Језик и стил теолошких расправа оца Јустина Поповића</i>	717
Ксения Кончаревич <i>Язык и стиль богословских творений о. Юстина Поповича</i>	730
Ivan N. Jovanović <i>Le Patriache Paul de Serbie: un Saint de Notre Temps de Jean-Claude Larchet Traduit par Nenad Stamenković: Analyse Traductologique</i>	731
Иван Н. Јовановић <i>Патријарх српски Павле: светитељ наших дана Жан-Клод Ларшеа у преводу Ненада Стаменковића: Традуктолошка анализа</i>	751
V	
Бојана Племић <i>Прилог познавању иконографије хришћанских светитеља на примеру рановизантијског жишца из Сингидунума</i>	755
Bojana Plemić <i>One early Byzantine Lamp from Singidunum (Contribudion to the Study of Christian Saints Iconography)</i>	766
Миљана М. Матић <i>Удовичина лепта: метафора ктиторског дара у српском поствизантијском сликарству</i>	767
Miljana M. Matić <i>Widos's Mite: a Meethaphor of the Donor's Gift in the Serbian Post-byzantine Painting ...</i>	785
Марина Матић <i>Теолошко-симболичке аналогије прилазног дела иконостаса велике цркве манастира Савина</i>	787
Marina Matić <i>Theological and Symbolic Analogies of the Savina Monastery Big Church Iconostasis Forepart</i>	804
Душко Кузовић <i>Улога сакралних објеката у идентитету насеља Балкана</i>	805
Duško Kuzović <i>The Role of Sacral Buildings in the Identity of the Balkans Settlements</i>	830

Весна Ђукић	
<i>Територијална покретљивост као изазов националног идентитета српског народа: студија манастира Св. Прохор Пчињски</i>	831
Vesna Đukić	
<i>Territorial Mobility as a Challenge of Serbian National Identity: Case study of monastery Saint Prohor pčinjski</i>	843
Марко С. Миленковић, Данијела Д. Здравих Михаиловић	
<i>Карактеристике музичког језика у Херувимској песми Стевана Стојановића Мокрањца</i>	845
Marko S. Milenković, Danijela D. Zdravić Mihailović	
<i>Characteristics of the Music Language in the Cherubic Hymn of Stevan Stojanović Mokranjac</i>	853

VII

Три центра између два броја	857
-----------------------------------	-----

Радмило Б. Пекић

Универзитет у Приштини, Филозофски факултет, К. Митровица – Србија
e-mail: bijeljani@yahoo.com

ПРАВОСЛАВНО СВЕШТЕНСТВО ТРЕБИЊА У XIV И XV ВИЈЕКУ*

Апстракт: Подручје данашње Херцеговине у средњовјековном периоду припадало је Травунији и Захумљу, касније прозваним Требињска област и Хумска земља. Опште је познато да је ова територија у раном средњем вијеку и касније била у саставу средњовјековне Србије и да је Хумском земљом краткотрајно управљао Растко Немањић, гдје је касније основао Хумску епархију. Међутим, током XIV вијека, најприје Хумска земља, а затим и Требињска област дошле су под управу босанских владара. Од 1465. до 1482. године ова подручја окупирале су Османлије.

У новијој историјској литератури која се бави средњовјековном прошлошћу Босне све чеиће се негира православље, а као доминантна вјероисповијест истиче се тзв. богумилска јерес. Насупрот томе, у овом раду, ограниченом на подручје Требиња, презентовани су писани помени српских православних свештеника у XIV и XV вијеку, као јасни докази православља на овом тлу.

Кључне ријечи: Требиње, српски, православни, попови, калуђери, монахиње.

На подручју данашње Херцеговине која је настала на темељима Травуније и Хумске земље, нису сачувани манастири и цркве из средњовјековног периода, као што је то случај са матицом Србијом. О времену градње најстаријих цркава и манастира у Травунији, за које се на основу предања тврди да су из средњовјековног периода, нема писаних свједочанства. На њима је најчешће уклесана година обнављања. Све до недавно су, и прве писане помене херцеговачких манастира истраживачи везивали за XVI вијек.¹

Подаци о православном свештенству Требиња у XIV и XV вијеку дисперзирани су у изворима и литератури, и нису систематизовани.

Током друге деценије XIV вијека, у Требињској области у средњем вијеку живио је православни свештеник, поп Прибихлав, поданик једнога властелина.²

За разлику од свештеника Прибихлава, М. Динић наводи требињског свештеника Руја, кога сматра припадником властелинског рода, а који се помиње 1369. године као један од свједока приликом исплате светодимитровског дохотка.³

Властелинском роду припадала је још једна свештеничка породица из Требиња, чији су чланови у неколико генерација, колико нам је познато временски, преко 150

1 Ђоровић 1911, 505-508; Зиројевић 1984, 193; Пекић 2015, 107-116.

2 DAD, Div. Not. III, f. 166' (26. VI 1319).

3 Динић 2003, 402.

година богослужили у цркви Светог Стефана у Требињу, која у данашње вријеме не постоји.

Иако постоје претпоставке да се црква налазила у данашњем насељу Доње Полице, тачна убикације цркве није позната. У дубровачким документима помиње се насеље у Требињу, Свети Стефан или Стефан поље које се пружало поред прелаза ријеке Требишњице, чија је убикација данас непозната. Сматра се да је насеље Свети Стефан добило име по истоименој цркви.⁴

Током XIV и XV вијека, у дубровачким изворима помиње се становништво из Светог Стефана, из Требиња. Такође, није нам познато од када датира црква Светог Стефана и када је порушена, мада старији мјештани Требиња претпостављају да је можда на њеним темељима подигнута данашња црква посвећена Св. Јовану Претечи, која се налази у Полицама. Посљедњег дана јула 1378. године, Стојко Радишић из Светог Стефана из Требиња продао је на јавном мјесту у Дубровнику једну своју краву Радину Медојевићу, за пет перпера.⁵

Из мјеста Свети Стефан из Требиња био је и Миладин Крајчић.⁶ Дана 23. јуна 1392. године, Миладин је у Дубровнику, на јавном мјесту, продао Дубровчанину Милатку Радосалићу једнога коња бијеле боје, по цијени од 20 перпера.⁷

Из наведеног насеља младо становништво одлазило је у Дубровник да служи и да изучава занате, а многи други су са овог подручја, у дубровачким документима записани најразличитијим поводима. Септембра 1401. године, Станислава, жена покојног Милоша Бојоевића из Светог Стефана из Требиња и њен син Радослав, уговором су се обавезали да ће Раденко син речене Станиславе и брат реченог Радослава служити и учити занат код обућара Брајка Ратковића у периоду од осам година.⁸

Изнад насеља Свети Стефан, као и истоимене цркве у Требињу, у више наврата почињене су пљачке и пресретања, о чему је остао писани траг у казним списима Дубровачког архива. Такође је и становништво из поменутог мјеста често је регистровано међу починиоцима разних прекршаја.

Септембра 1419. године, оптужени су Брајан Миљеновић и његов син Вукшам из Требиња изнад Светог Стефана, да су заједно са Припком Рајчиновићем из Требиња, Радетом и Радутом Ђиновићем браћом из Врма, Јеловцем Глумцом из Гранчарева и његовим синовима Прибилом и Прибињом, затим Станихном Миловчићем човјеком Рађена Спарожића и његовим братом Станчом, украли два вола - власништво млинара Радиле Милетића. Наведени пљачкаши заклали су два Радилова вола и подијелили их у једној кући у Крушеву Дољу код Требиња.⁹

---

4 Јиречек 1959, 484; Тошић 1998, 35.

5 *Stoycus Radissich de Sancti Stephano de Tribinio facit manifestum quod ipse vendidit ad carrum ut moris est unam suam vaccham pili fulini Radini Medoeuich botario pro perperis V, quos fuit confessus habuisse ab ipso pro integra solutione vacche predictae [...]. DAD, Deb. Not. VIII, f. 68 (30. VII 1378).*

6 Мандић 2000, 307.

7 *Milladin Craycich de Sancti Stephano de Tribinio facit manifestum quod ipse vendit ad currum more solito unam equam pilli albi Millatcho Radosalich de Ragusio pro yperperis viginti. DAD. Div. Canc. XXX, f. 117' (23. VI 1392).*

8 *Stanislava uxor condam Milosii Boioeuich de Sancto Stefano Tribinii et Radoslaus eius filius faciunt manifestum quod ipse locant Radiencho filium dicte Stanislave et fratrem dicti Radoslaus presentem et conducente, et sua opera Braycho Ratchouich cerdoni [...]. DAD, Div. Canc. XXXIV, f. 16' (18. IX 1401).*

9 *Radilus Miletich molendinarius coram nobili et sapienti viro domino rectore ser Theodoro de Prodanello conqueritur supra Braianum Milienouich et eius filium Vochxam de Tribigne prope Sanctum Stefanum et Prichum Raizinouich de Tribigne, Radetam et Raduth Ghinouich fraters de Verma, Jelouaç de Gherzareuo*

У требињском насељу Свети Стефан, у истоименој цркви службовао је православни поп Тврден Богдановић. У пословним серијама Дубровачког архива свештеник Тврден Богдановић помиње се током тридесетих и четрдесетих година XIV вијека.¹⁰

О поријеклу попа Тврдена Богдановића, односно о његовом оцу, нажалост немамо сазнања. И поред недостатка изворних потврда, на основу каснијих вијести о његовој ближој родбини и насљедницима, сматрамо да је оправдано претпоставити да је и Тврден Богдановић потицао из свештеничке породице.

Поп Тврден Богдановић умро је 1375. године. Након његове смрти дубровачком кнезу, судијама и властели писмено се обратио истакнути Требињац Радоња Куделиновић Љубибратић.¹¹ У писму је Радоња навео, да је поп Тврден пред смрт изјавио да је црквене ствари предао на чување дубровачком грађанину Рендићу. У питању је био Радослав Богданић, како је већ раније констатовано С. Ђирковић. Затим је поп Тврден замолио, да се те ствари предају његовом рођеном брату свештенику Николи, калуђеру у Конавлима, синовцу Бокчину и унуку Рајку, који су те ствари требали да врате, „да не стоји Свети Стефан пуст“.¹²

Ствари попа Тврдена, које су припадале цркви Св. Стефана, као и све ствари које су биле заложене код Срдана, Милуна и Радослава Богданића, преузели су октобра 1376. године, његов брат Никола Богдановић, затим његов братић Бокчин Станисалић и унук Рајко Милатовић из Врсиња.¹³

Највјероватније поп Тврден није имао мушких потомака, а његов братић Бокчин Станисалић наставио је породичну традицију и постао православни свештеник. Иако документовано не можемо потврдити, највјероватније да је по средњовјековном обичају Бокчин носио патримонијално презиме, по оцу Станиславу који се презивао Богдановић, као и његова поменућа браћа, поп Тврден и калуђер Никола који је живио у Конавлима.

Од седамдесетих година XIV вијека па до пред крај треће деценије XV вијека, у дубровачким изворима помиње се Богчин Станисалић. Између осталог, „пречасни поп“ Богчин Станисалић је маја 1411. године по наређењу Павла Раденовића одређен за пристава у судском процесу вођеном због убиства Владимира Видосалића. Седам година касније, Мирослав Милутић човјек попа Богчина из Требиња, продао је коња Шобату Стојковићу и његовим насљедницима за 12 перпера.¹⁴

Православни поп Богчин Станисалић становао је у својој кући у центру Требиња, са синовима Радославом и Прибатом.¹⁵

---

et eius filius Pribilum et Pribignam et supra Stanichnam Miloucich hominem Radieni Sparoga et eius fratrem Stanaç [...]. DAD, Lam de for. IV, f. 52' (18. VIII 1419).

10 Тошић 1998, 35.

11 Динић 2003, 334-336.

12 Ђирковић 2010, 64-66.

13 Nicola Bogdanouich calogerus de Canali frater presbyteri Tuerdeni, Bogchinus Stanislauich de Tribunio nepos dicti presbyteri Tuerdeni, Raychus Milatcouich de Versigna, nepos dicti presbyteri Tuerdeni facinunt manifestum quod ipsi habuerunt cum integritate a Radoslao Bogdanich totum quicquid dictos presbyteri Tuerdenus habuissat [...]. Et Radogna Cudelenouich per suam litteram Sclauonicam etiam scriptis quod Nicola, Bochçinus et Raychus debent habere res supradictas dicti presbyteri Tuerdeni que littera Sclauonica est hic affica. DAD, Div. Canc. XXIV, f. 49 (21. X 1376); Тошић 1998, 115.

14 Mirossau Milutich homo presbiteri Bochçini de Tribigna [...]. DAD, Div. Canc. XLI, f. 288' (28. VIII 1418); Жирчек 1892, 101; Динић 2003, 402.

15 Тошић 1998, 35.

У требињском насељу Полице, код стадиона фудбалског клуба Леотар, радник музеја Стеван Кијац пронашао је 1959. године плочу урезану у живу стијену и на њој натпис урезан у три реда, димензија 45 x 20 cm, у којем стоји записано:

† Я се сѣнь попа Богчина.

До натписа је изграђена фигура стабла са по четири гране, а до ње фигура осмокраке звијезде, затим латински крст и два спојена круга. Испод натписа исклесана је столица у живој стијени, и изгледа као кревет за лежај.¹⁶

Септембра 1423. године, оптужен је Добро Марсијевић из Бачева Дола из Конавала, поданик Гауче Пуцића, да је изгубио два коња која је узео на узгој и чување. Почетком фебруара 1424. године утврђено је да се један коњ налазио код попа Богчина и његових синова у Требињу.¹⁷

До када је православни свештеник Богчин Станисалић живио, није нам познато. Насљедници попа Богчина нису носили патримонијално презиме Богчиновићи, већ по надимку, односно свештеничком звању - Поповићи. Један од синова српског свештеника попа Богчина (*filius Voccini presbiteri sclavici*) звао се Прибат Поповић. Почетком 1413. године против Прибата Поповића и његова поданика Мирослава у Дубровнику је подигнута оптужница. Фебруара 1420. године, поново су Прибат Поповић и његови људи оптужен да су у селу Градошевини у мјесту званом Прибати украли једну краву.¹⁸

Село Градошевина налазило се у Конавлима, а назив мјеста као што видимо, био је идентичан имену једног од синова попа Богчина Станисалића.

Земљишне посједе у Конавлима имала је властелинска породица попа Богчина Станисалића, и истакнути требињски властелини Љубишићи - Љубибратићи, чији је сениор био војвода Радослав Павловић. Селом Ускопљем управљао је Радоје Љубишић Љубибратић.¹⁹

Од 1391. године уз подручје Требиња Павловићи су, заједно са Косачама, држали и Конавле које су стекли на рачун породице Санковић. Међутим, познато је да је војвода Сандаљ Хранић продао Дубровнику свој дио Конавала 1419. године, који се налазио на источној страни. Осам година касније, Дубровчани су купили и други западни дио Конавала са Ободом и Цавгатом, који је био под управом војводе Радослава Павловића.²⁰ Дубровачка влада Конавле је прогласила својим феудалним посједом којим је управљао кнез.

Крајем 1419. године, у селу Ускопљу, у Конавлима, претучен је и опљачкан католички свештеник Палко. Подносилац тужбе био је Палков рођак Тасоје мачар, који се помиње у бројним дубровачким изворима. Тасоје се презивао Ђурђевић, а у изворима се наводи као мајстор за прављење мачева.²¹ Тасоје мачар је у оптужници као починиоце разбојништва навео: Радослава Љубишића и његовог брата Љубенка из Требиња. Затим, Радослава Поповића и његовог слугу из Требиња, Радивоја Милотића, Радивоја

16 Vego 1964a, 11; Vego 1964b, 178-179.

17 DAD, Lam. de for. V, f. 197 (7. IX 1423).

18 Динић 2003, 348.

19 Ђоровић 1999², 438.

20 Ђирковић 1964, 171-172.

21 Tosoye Giurgieulich unam ensem DAD, Div. Canc. XXXVII, f. 110' (16. IX 1408); Hostoia Dragoyeulich facit manifestum quod ipsi promittit et se obligat Tassoye spatario viginti quinque enses. DAD, Div. Canc. XXXIX, f. 193 (21. XII 1412).

Медулиновића, Обрада Прибиловића и Миладина Тараковића. Фебруара 1420. године, сазвана је порота која је требала да донесе пресуду. Међутим, дубровачки суд, у октобру исте године, поништио је процес. Надокнада штете није изречена, уз образложење да је католички свештеник Палко био из Котора, а не из Дубровника.²²

Оно што је за нас посебно интересантно, јесте да су у датом оптужници наведени Радослав Поповић из Требиња и његов слуга, који је раније именован као један од синова попа Богчина Станисалића. Тако је након продаје Радослављевог дијела Конавала, земља коју су уживали и обрађивали синови попа Богчина Станисалића дошла под је под јурисдикцију Дубровачке републике. Након склапања купопродајног уговора 31. децембра 1427. године, остала су многа неријешена питања око Конавала. На сједници одржаној 5. јуна 1427. године, Вијеће умољених у Дубровнику одобрило је да седам домаћинстава, а међу њима и кућа Прибата и Радослава Поповића могу да сакупе све оно што су засијали у Конавлима. Након продаје дијела Павловићевих Конавала, Богчинови синови примили су 40 перпера.²³

Поред Радослава и Прибата, трећи син Богчина Станисалића звао се Чичоје Поповић. Трећи парох син Чичоје био је писмен човјек, и у својству писара је 3. новембра 1420. године за Радослава Павловића написао потврду о Сандаљевом уступању половине Конавала Дубровчанима.²⁴

Исте године, у Дубровнику је подигнута оптужница против браће Чичоја и Прибата Поповића. Нешто касније Мирослав Влашић поданик Чичоја Поповића из Требиња, изнад цркве Св. Стефана починио је некакав преступ.²⁵

Православни свештеник Богчин Станисалић имао је и четвртог сина који се звао Смољан. За разлику од браће Радослава, Прибата и Чичоја, Смољан Поповић наставио је породичну традицију, која је и у трећој генерацији у духу православља вршила богослужење у цркви Светог Стефана у Требињу. Међутим, на основу изворне грађе видимо да му свештеничка дужност није сметала да учествује у пресретању трговаца и у отимачини. Тако је почетком 1436. године Радослав Радановић пред дубровачким кнезом оптужио попа Смољана из Требиња и Прибата брата реченог попа, затим Смољанове људе, Вукоја Стојковића, Вукца и Јурка, браћу Шобата, да су му отели његова два вола на путу изнад цркве Светог Стафана. Као свједоци наведени су Миоман Перфчић и Новак Радмуш.²⁶

У једном судском процесу датираном 2. октобра 1454. године, као свједок помиње се извјесни Дабижив поданик попа из Требиња. Истакнути М. Динић сматрао је да се вјероватно радило о поданику попа Смољана.²⁷

Већ смо истакли да је свештеничка породица из Требиња, коју разматрамо, у Конавлима имала родбину и земљишне посједе.

Поред свештеника Смољана Поповића и његове браће који се помињу током прве половине XV вијека, у истом периоду у Конавлима дјеловали су српски свештеник Радин (*Radin presbyter sclavus*) и његов син Ратко Поповић, којима је војвода Сандаљ у

---

22 DAD, Lam. de for. IV, f. 123 (19. XII 1420); Недељковић 1978, 37-39.

23 DAD, Cons. Rog. IV, f. 25' (5. I 1427); Динић 2003, 348.

24 Стојановић 1929, 568.

25 Динић 2003, 348.

26 Radossavus Radanouich coram domino Rectore ser Gauze de Poza conqueritur presbyterium Smoian de Trebigne // na margini dodato: et Pribath fratrem dicti presbiteri// et eius homines Vuchoe Stoychouich et Vucaz et Jurcum fratrem Sobath. Eo quia sibi per vini acceperunt propre ecclesiam Sancti Stephani duos suos boues. TT. Mioman Perfchich, Nouach Radmus. DAD, Lam. de for. XI, f. 24 (25. I 1436).

27 Динић 2003, 349.

једном селу у Конавлима поклонио двије куће. Око 1417. године, наведене двије куће војвода Радослав Павловић поклонио је неком другом.²⁸

Двије године касније, Сандаљ Хранић жалио се Дубровчанима на Ивана Цријевића да је држао једно његово село у Конавлима у доба када је Радослав Павловић господарио његовом жупом. У питању је било село Перкино које је Сандаљ некада дао попу Радину и његовом сину Ратку Поповићу, а које су Павловићи од њих одузели и дали Илији Цријевићу.²⁹

Српски свештеник Радин служио је у цркви Светог Ђорђа у селу Доња Гора у Конавлима. Да би избјегли отпор становништва, Дубровчани су пароху Радину најприје потврдили све црквене посједе, а убрзо, 1423. године, те исте посједе су одузели и подијелили. Сматра се, да су из политичких разлога, Радиновог сина Ратка Поповића Дубровчани именовали за пристава, 1428. године, када је утврђивана граница између Конавала и Драчевице, којом је управљао војвода Сандаљ.³⁰

Поред Поповића, дубровачки писари у Конавлима помињу и православног свештеника Никшу (Николу), на кога се 1435. године писмено жалио Вијећу умољених у Дубровнику, фратар Јаков из Марке. Дубровачки Сенат одговорио је фра Јакову да не предузима ништа на штету православног свештеника Никше. Касније је Сенат одлучио да свештеник Никола (Никша) не смије становати на терену Мале браће. Један дио Сенатора залагао се да се свештеник Никола настани у неком другом мјесту у Конавлима, а други, мањи дио, захтијевао је да се православног свештеника протјера из Конавала.³¹

Дубровачки сенат истицао је своју надлежност у Конавлима над православним свештенством по питању имовинско-правних односа, на које је надлежност имала православна црква. Тако је почетком 1446. године пароху Божидару Тараковићу из Ускопља Дубровачки сенат признао доживотно право уживања земље коју држи у Конавлима, с тим да власницима земље даје четвртину хране и воћа које побере и половину вина. Међутим, наведена одлука је била условна и да би се спровела у дјело неопходно је било да сагласност дају гвардијан, кустос и прокуратор конавоских фрањеваца.³²

Дубровчани су се, како територијално тако и у вјерском погледу, латентно ширили на рачун залеђа, гдје су без борбе, вјештом дипломатијом успјели да од владара Србије и Босне откупе Стон и Пељешац, Сланско Приморје, а затим и Конавле. На тим подручјима путем аграрних реформи вршили су сталан притисак на православно свештенство ускраћујући им раније стечена права. Захумски епископи напустили су своје сједиште у Стону и премјестили га у цркву Светог Петра и Павла на Лим.³³

У каснијем периоду наступиће још тежи дани за православно свештенство и њихове вјернике, не само у Требињској области, већ и у средњовјековним државама насељеним Србима. Од 1465. године Турци – Османлије заузели су Требиње. И након Османлијске окупације у изворима се поново помиње православно свештеник Смољан. И овом приликом, дана 16. августа 1468. године његово име било је везано за судски процес у вези олова, власништво двојице удружених трговаца, Андрије Козојевића и Петра Рогачевића. Интересантно је да се у извору не помиње црква Сетог Стефана, већ

---

28 Лиречек 1981², 398.

29 Динић 1960, 142-143; Ћирковић 1964, 191.

30 Нилевић 1990, 68.

31 Нилевић 1990, 68; Кораћ 2008, 84-85.

32 DAD, Cons. Rog. IX, f. 209' (22. I 1446); Динић 1960, 142-143; Кораћ 2008, 84-85.

33 Нилевић 1990, 33-36

кућа попа Смољана и прихватилиште у Требињу (*in Tribigne et hospitate*).³⁴ Највјероватније да се радило о установи, у којој је пружана заштита болесним и незбринутим.

До када је поп Смољан живио није нам за сада познато. Остаје непознаница и судбина цркве Светог Стефана у Требињу.

Да је требињски поп Смољан био ожењен и имао наследнике, потврђује једна оптужница из 1471. године. Двојица браће Прибеља и Радослав Добровић подигли су оптужницу против свих синова свештеника Смољана из Требиња, и извјесног Твртка Богдановића.³⁵

У претходном извору, нажалост, нису наведена имена синова попа Смољана, а за разлику од њих познати су неки наследници Смољанове браће, Прибата и Чичоја, односно унуци попа Богчина. Новембра 1444. године помињу се људи Радослава Прибатовића. Касније се помиње исти тај Радослав Прибатовић као становник Полица у Требињу. Такође, и Градислав Прибатовић био је из Полица из Требиња, који се помиње 1471. године. Поред Прибатових синова Радослава и Градислава, знаменити М. Динић истакао је и Радича Чичојевића, сина Чичоје који се именује у једној оптужници из 1462. године. Уз Радича Чичојевића у оптужници су наведени: Никола, Ратко, Радослав и Вукшам Поповић сви из Требиња.³⁶ Дали су, и у каквим родбинским односима били наведена четворица Поповића, са истоименом свештеничком породицом није у извору наведено.

Као што видимо, у насељу Полице у Требињу био је настањен поп Богчин Станисалић, а касније и његови наследници.

Захваљујући дубровачкој архивској грађи, и у слѣдећој петој генерацији могу се пратити неки од наследника свештеничке породице из Полица из Требиња, која је предмет рада. Међутим, поред постојања наследника, доступна изворна грађа не омогућава да сазнамо да ли је под Османлијском управом након пароха Смољана неко од његових синова или његових братића наставио породичну традицију и у слѣдећој генерацији био свештеник.

Дана 2. јула 1484. године двојица браће Радоје и Иван Градисалић звани Прибатовићи из Требиња обавезали су се свим својим добрима да ће вратити Радивоју и Радокни Милатовић из Конавала седам перпера послје празника Св. Марије, августа најближег будућег. Наведена двојица Конављана били су повјериоци њиховог оца Градислава.³⁷

На темељу наведеног, видимо да су Радоје и Иван Градисалић звани Прибатовићи, били синови помињаног Градислава и унуци Прибата, сина попа Богчина Станисалића. Писар је прво биљежио „очинство“, а затим право презиме („звани“), које су носили по старијем претку, у овом случају дједу Прибату.

---

34 Andres Cozoeuich et Petar Rogazeuich ambo soci mercatores coram domino iudicibus de criminalis quorum caput fuit ser Vladissauus de Goze lamentum facerunt [...] in domo presbiteri Smoglianum [...]. DAD, Lam. de for. XL, f. 125 (16. VIII 1468).

35 Pribeglia et Radosaus fratres Dobroeuich coram Pribate iudicibus fecerunt lamentum contra omnes filios Smoglianum presbiteris Smoglian de Tribigne [...]. septem domos et contra Tuertcum Bogdanouich derobarunt unum filium. DAD, Lam. de for. XLII, f. 261'

36 Динић 2003, 348-349.

37 Nos Radoe et Iuan Gradissalichi dicti Pribatouichi de Tribigne fratres confitemur quod super nos et omnia nostra bona obligamus nos dare et soluere Radouino et Radochne Milutouichi de Canali yperperos septem ad omnem voluntatem creditoris post festum sancti Marie de augusto proxime futuros. Si interim non probabimus Gradissauum patrem nostrum aut alios pro ipso soluisse dictis creditoribus dictos yperperos septem. Sub pena. DAD, Deb. Not. XLVIII, f. 28' (2. VII 1480); Храбак 2009, 119.

Поред наведених свештеника из Требиња, у периоду Османлијске управе у Требињу су дјеловали и православни пароси Стефан Ковачевић и Лука Радосалић. Деведесетих година XV вијека православни свештеник Стефан Ковачевић у Дубровнику је узео на кредит 12 перпера.³⁸

Осим пароха, у Требињу се помињу монаси и монахиње. Поред раније помињаног Требињца калуђера Николе, брата попа Тврденa, крајем XV вијека у цркви Успења Пресвете Богородице, односно манастиру Тврдошу, служио је монах Вењамин, син Радише из Требиња. Од Дубровчанина Николе Братутовића, поријеклом Требињца, на кредит је узео 10 златних дуката.³⁹

Двије године касније, у кредитним књигама у Дубровнику поново је регистрован монах Вењамин Радишић, који је од Франка Радановића на кредит узео 40 златних дуката на рок отплате од три мјесеца. Међутим, кредит није вратио на вријеме.⁴⁰

Крајем XV вијека, поред монаха, односно калуђера, у Требињу су забиљежене и калуђерице. Свјетовни живот најчешће су напуштале удовице. Средином осамдесетих година XV вијека, помиње се калуђерица Јелисавка из Требиња (*Jelisaucha calogeriza de Tribigne*), чији је син Радоња био слуга код ковача Радибрата Припчиновића из Дубровника.⁴¹

Иако је један дио архивске документације објављен, још увијек не постоји заокружена и цјеловита историјска слика о православном свештенству Требиња, односно Травуније. Систематизовањем и обједињавањем расутих података из необјављене архивске грађе Дубровачког архива и савремене историографије, у раду смо покушали приказати потпунију историјску слику о православном свештенству Требиња у XIV и XV вијеку. Захваљујући расположивим архивским изворима, и материјалним споменицима културе, могу се пратити требињски свештеници у неколико генерација. Да је на подручју Требиња током XIV и XV вијека, живјело православно становништво свједочи једна од истакнутијих требињских властeosких породица, која је насељена била у Полицама у Требињу, која је дала православне свештенике у неколико генерација. Свештеничко занимање се преносило са оца на сина или на братића, и сходно томе презивали су се Тврденовићи, Станисалићи и Поповићи. Њихови сродници и наслeдници били су Чичојевићи, Прибатовићи, Градисалићи и други.

Српски свештеници из наведене породице из Полица, били су пароси цркве Светог Стефана у Требињу, чија историја нажалост није позната.

---

38 Ego Stiepan Couazeuich presbiter de Tribigne confiteor quod super me et omnia bona mea obligo me dare et soluere Franco Radani Struich yperperos duodecim hinc ad mediam quadregesime proxime futuros. Sub pena etc. Renuntiando. DAD, Deb. Not. LVII, f. 153' (12. I 1496).

39 Ego Veneamini monachus de Tribigne ecclesie Sancte Marie filius Radisse di Tribigne principalis debitor et ego Vuchossaus Vouchouich de Tribigne plegius qui me tamen principalem debitorem constituo confitemur quod supra nos et omnia nosta bona obligamus nos dare et soluere Nicolao Bratutouich ducatos auri decem hinc per totum mensem Aprilis proxime futurum sub pena etc. Tenente se etc. Renuntiando etc. Hec autem carta etc. Judex et testis ut supra 1497. 29 julii cassum quia soluit DAD, Deb. Not. LVII, f. 144' (12. XII 1495).

40 Ego Veniamin Radisich monachus in Trebigno in Sancta Maria de (прецрпано) Teuerdosi confiteor quod super me et omnia bona mea obligo me dare et soluere Franco Radanouich ducatos auri quattuordecim hinc per totum mensem septembris proxime futurum sub pena etc. Renuntiando etc. Hec autem carta etc. Judex et testis ut supra 1498 30 octobris cassum quia soluit. DAD, Deb. Not. LIX, f. 16 (20. V 1497).

41 DAD, Div. Not. LXVI, f. 82 (19. X 1485).

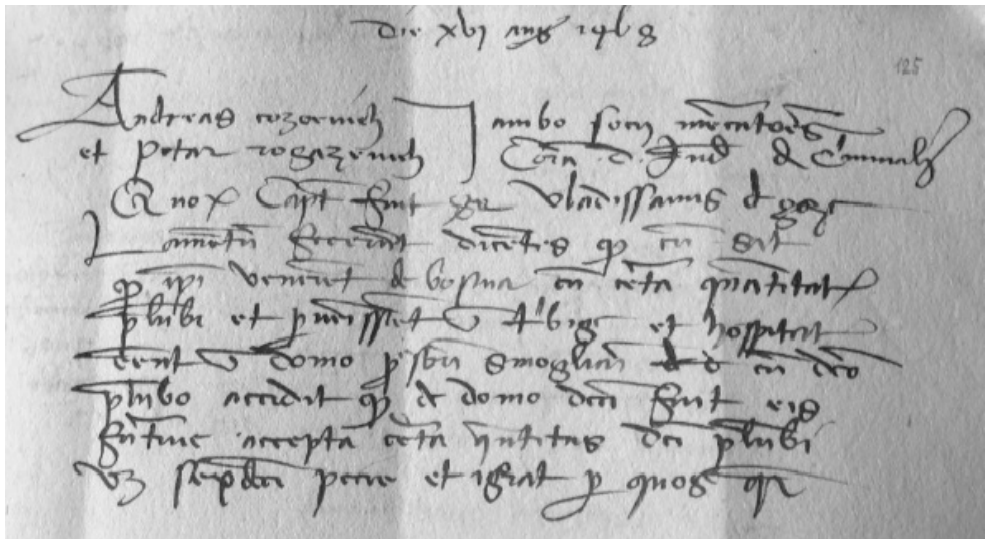
Покоравање српских земаља од стране Османлија праћено је разарањима и рушењем цркава и манастира, гдје су неке од њих претваране у џамије. Међутим, и након Османлијске окупације Требиња и околине, православни свештеници и даље су дјеловали у Требињу. Поред свештеника из куће Поповића, требињски пароси били су Стефан Ковачевић и Лука Радосалић.

Из требињске породице Богдановић био је и православни монах у Конавлима, који се помиње седамдесетих година XV вијека.

Од осамдесетих година XV вијека, у Требињу се помињу и калуђерице, а потом и калуђери који су Божију службу вршили у цркви Успења пресвете Богородице у Тврдошу.

На крају, неопходно је нагласити да овим радом нису исцрпљена сва свједочанства о требињским свештеницима у XIV и XV вијеку. Ни овим радом не претендујемо да разматрано питање прикажемо у цјелини, већ да систематизујемо грађу, проширимо и употпунимо ранија сазнања која ће послужити за даљња истраживања.

ПРИЛОГ

*Оптужница у којој се помиње поп Смољан из Требиња
DAD, Lam. de for. XL, f. 125 (16. VIII 1468).*

Извори и литература

Извори

Архивска грађа

Državni arhiv u Dubrovniku (DAD):

DAD, *Acta Consilii Rogatorum* (Cons. Rog.) IV, (1427-1431); IX, (1444-1446).

Debita Notariae (Deb. Not.) VIII, (30. VII 1377-1379); XLVIII (1480-1482); LVII (1495-1496); LIX, (1497-1498).

Diversa Notariae (Div. Not.) III, (1318-1320); LXVI, (1485-1486).

Diversa Cancellariae (Div. Canc.) XXIV, (1375-1376); XXX (1392-1394); XXXIV (1401-1403); XXXVII, (1408-1409); XXXIX (1411-1414); XLI, (1416-1418).

Lamenta de foris (Lam de for.) IV (1419-1422); V (1422-1424); XI, (1436); XL, (1468), XLII, (1470-1471).

Објављени извори

Vego, Marko (1964a): *Zbornik srednjovjekovni natpisa Bosne i Hercegovine*, III, Sarajevo: Zemaljski muzej.

Јиречек, Константин (1892): *Споменици српски*, Споменик XI, Београд: Српска краљевска академија.

Недељковић, Бранислав (1978): *Мешовита порота. Дубровачка документа XIV и XV века о пограничној пороти*, у: Мешовита грађа (Miscellanea), XVI/6, 7-180.

Стојановић, Љуба (1929): *Старе српске повеље и писма*, књ. I, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, Прво одељење, књ. XIX, Београд-Сремски Карловци: Српска краљевска академија.

Литература

Vego, Marko (1964b): „Novi i revidirani natpisi iz Hercegovine“, у: *Glasnik Zemaljskog muzeja*, n.s. (A), sv. XIX, 173-211.

Динић, Михаило (1960): „Дубровчани као феудалци у Србији и Босни“, у: *Историјски часопис IX-X/*, 142-143.

Динић, Михаило (2003): *Из Српске историје средњег века*, (пр. С. Ћирковић и В. Ђокић), Београд: Equilibrium.

Јиречек, Константин (1959): *Зборник Константина Јиречека I*, Посебна издања, књ. CCCXXVI, Одељење друштвених наука, нова серија, књ. 33. Београд: Српска академија наука.

Јиречек, Константин (1981²): *Историја Срба, друга књига*, (Културна историја). Друго, исправљено и допуњено издање, превоо и допунио Ј. Радонић. Београд: Слово Љубве.

Кораћ Дијана (2008): *Vjera u Humskoj Zemlji*. Mostar: Crkva na kamenu.

Мандић, Новак (2000): *Српске породице војводства Светог Саве*, Гацко: Ауторово издање.

Нилевић, Борис (1990): *Српска православна црква у Босни и Херцеговини до обнове Пећке патријаршије 1557. године*, Сарајево: Веселин Маслеша.

Пекић, Радмило (2015), „Писани помени манастира Тврдош из XV вијека“, у: *Грађа о прошлости Босне* 8, 107-116.

Тошић, Ђуро (1998): *Требињска област у средњем вијеку*. Београд: Историјски институт.

Ђоровић, Владимир (1911): „Херцеговачки манастири“, у: *Гласник Земаљског музеја XXII*, 505-533.

Ђоровић, Владимир (1999²), *Хисторија Босне (Репринт издање)*. Бања Лука – Београд: Глас српски – Арс libri.

Ђирковић, Сима (1964): *Историја средњовековне босанске државе*. Београд: Српска књижевна задруга.

Ђирковић, Сима (2010): „Писмо Радоње Куделиновића Дубровнику о заоставштини требињског свештеника“, у: *Грађа о прошлости Босне* 3, 63-67.

Зиројевић, Олга (1984): *Цркве и манастири на подручју Пећке патријаршије до 1683. године*. Београд: Историјски институт.

Храбак, Богумил (2009): „Зајмопримци из Требиња у Дубровнику 1400-1600. године“, у: *Трубуниа* 12, 117-124.

ORTHODOX CLERGY IN TREBINJE IN 14TH AND 15TH CENTURY

On the basis of published and unpublished Dubrovnik sources, as well as epitaphs written on the Medieval monuments – steles, this paper focuses on the Orthodox clergy in Trebinje in 14th and 15th century. The majority of paper looks at a clerical family from the Police settlement in Trebinje, whose members lived in Konavle and preached Orthodox faith as well. The first known parson from the aforementioned family was Tvrden Bogdanovic who had been mentioned in sources since 1330s until the second half of 1470s. He held Orthodox church service in the St. Stephen Church in Trebinje, which was pulled down in its long history, so that it is not known even today where exactly it was located.

The family tradition was maintained by Tvrden's nephew Bogcin Stanisalic who was mentioned in the sources by late 1430s. His sons were Pribat Radoslav, Cicoje and Smoljan, and their surname was Popovic. Bogcin's son, Smoljan was also an Orthodox priest, who was mentioned in the sources from the second half of 1430s until the period of the Osmanli occupation of Trebinje, or, more precisely, the early 1480s.

Apart from the abovementioned parsons, the paper examines other parsons from Trebinje, as well as monks and nuns in 15th century.